

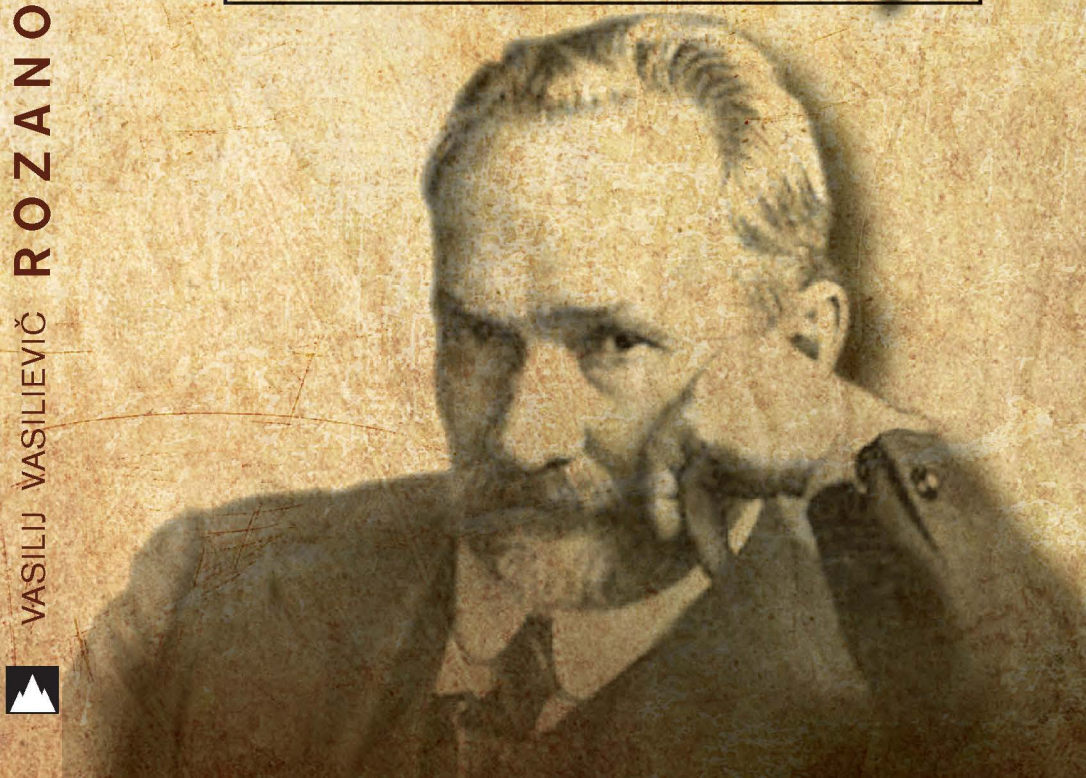
VASILIJ VASILIEVIČ
ROZANOV

Solitéry

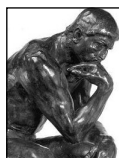
Solitéry

ROZANOV

VASILIJ VASILIEVIČ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Edícia svetových mysliteľov

Translation © Mikuláš Šoóš 2011
Prologue © Andrej Červenák 2011
Cover design © Dušan Babjak 2011
Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r.o.,
Bratislava 2011
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV
spol. s r.o.

Z ruského originálu Василий Васильевич Розанов: Апокалипсис нашего
времени, Издательство ЕКСМО, Москва, 2008
vybral a preložil Mikuláš Šoóš
Úvod napísal Andrej Červenák
Zodpovedná redaktorka Marta Činovská
Obálka Dušan Babjak
Sadzba Dušan Babjak
Tlač Eterna press
Vydanie prvé
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-452-2

Vasilij Rozanov

Solitéry

VASILIJ
ROZANOV

Solitéry

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Vasilij Vasilievič Rozanov – človek na pomedzí epoch

Dejiny človeka sú aj dejinami striedania epoch. Medzi odchádzajúcou epochou a jej stúpenkami a prichádzajúcou epochou a jej stúpenkami prebieha zápas o všeličo možné – o hodnoty i pahodnoty, o moc i bohatstvo, o idey a ideály, o koryto alebo aspoň teplé miestečko pri koryte...

Tak tomu bolo aj na rozhraní 19. a 20. storočia v Rusku.

Odchádzalo samoderžavie a jeho sociálne, psychologické a duchovné pozostatky (idey pravoslávia, samoderžavia a národnosti), filozofické systémy Hegla, Kanta a Feuerbacha, revolučne-demokratický a národnický fanatizmus a mesianizmus, sociálny determinizmus a estetický mimetizmus atď. a prichádzali idey slobody a demokracie, esteticko-filozofický iracionalizmus Bergsona a Nietszcheho, kozmický iluzionizmus teozofie Blavatskej, Stirnera, Fjodorova), sociálne-demokratický a neskôr bolševický deštruktivizmus a fanatizmus, nástup moderny a avantgardy, slovtvorba ako dominantný princíp tvorby (Chlebnikov, Kručonych), dekadencia i Leninova straníkosť a angažovanosť atď.

V tomto období žil a tvoril spisovateľ, filozof a literárny kritik Vasilij Vasilievič Rozanov, ktorý nepríkol ani k odchádzajúcej, ani k prichádzajúcej epoche. Stal sa **symbolom medziobdobia**, z ktorého môžeme hodnotiť všetky medziobdobia mi-

nulosti a nie je vylúčené, že aj budúcnosti. Čo ho k tomu viedlo, resp. predurčovalo? Ktohovie...

Narodil sa 20. 4. 1856, keď mal tri roky, zomrel mu otec, matka zostala živoriť so siedmimi deťmi. Študoval na historicko-filologickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity, po jej absolvovaní učil na šiestich stredných školách, bol viacnásobným úradníkom. Ako 24-ročný sa oženil s vášnivou láskou F. M. Dostojevského, Apolináriou Suslovovou, ktorá bola o 16 rokov staršia, o šesť rokov ho opustila, ale s rozvodom nesúhlasila. Roku 1891 sa Rozanov akoby oženil druhýkrát, mal päť detí, ale ani jedno nedostalo jeho meno (dali im ich krstní otcovia a priatelia), pretože nežil v oficiálnom manželstve. Písaním si privyrábal na živobytie. Pred revolúciou roku 1917 utiekol do cirkevného bydliska a 5. 2. 1919 navždy odišiel do sveta svojich snov a ilúzií...

Ako žil, tak aj písal.

Dnešní rozanovovedci (Palijevskij, Nalepin, Nikolukin, Siňavskij, Zeňkovskij a ďalší) vysoko hodnotia také jeho diela ako *Náboženstvo a kultúra* (1899), *Príroda a dejiny* (1900), *Legenda o Veľkom Inkvizítovi* (1901), *Problém rodiny v Rusku* (2. zv. 1903), *Metafyzika kresťanstva* (1911), *Spadnuté listy* (1913, 1915), *Literárni vyhnanci* (1913), *Apokalypsa našich dní* (1917 – 1918) a niektoré ďalšie.

My držíme v rukách slovenský preklad jeho dvoch diel: *Uje-diňonnyje (Solitéry)* a *Smertnoje (Pominuteľné)*. Pretože ide o diela z posledného obdobia jeho života, ktoré sú svojráznou psychologicko-duchovnou rekapituláciou (spomienkou, úvahou, svedčou?) života a tvorby, ponúka sa nám príležitosť, aby sme sa pozastavili pri tomto tajuplnom ľudskom a tvorivom fenoméne, pretože Rozanov je „*najtajupľnejšia, najprotirečivejšia talentovaná figúra v našej (ruskej – AČ) kultúre na hranici 19. – 20. storočia*“ (Alexej Nalepin).

Život podľa Rozanova je to, čo je teraz, čo bolo a čo bude, nikto nevie. Toto teraz je ľudským zmyslom, ľudským ja, iba ono je autentické, všetko ostatné je druhoradé. Teraz je neopakovateľné. Je pochopiteľné, že apoteóza „teraz“, jeho absolu-

tizácia vylúčila možnosť, aby si Rozanov vytvoril nejaký systém, nejakú koncepciu, nejakú vežu, z ktorej by uvidel Celok, Univerzum. Nemá ich ani pri hodnotení života a seba, ani pri hodnotení literatúry a literátov. „*Prečo vlastne nemám rád Ven-gerova?* (literárneho vedca, ktorý sa venoval najmä Puškinovi – AČ). *Možno iba preto, lebo je tučný a brunet (sťa bachratý šváb)*“. Môže taký subjekt vytvoriť objektívny obraz skutočnosti a literatúry? Môžeme ho vnímať ako súčasť – čoho? – ruskej literatúry, života, doby? Rozanov absolutizuje svoje ja, ktoré sa nachádza medzi včera a zajtra a chce vydať svedectvo plávajúceho na rozbúrenom mori medzi Scyllou a Charybdou dvoch epoch. Je mysliteľom a stroskotancom, stratil všetky hodnoty života, kultúry a umenia. *Carpe diem!* Spisovateľ prežíva atmosféru na po-medzí epoch, pokúša sa pochopiť seba (možno aj teba) ako... Uvedomuje si, že „*Moja hlboká subjektivita (pátos subjektivizmu) urobila to, že som akoby celý život prežil za záclonou...*“. Na jednej strane – „*zo mňa pochádza iba zmätok*“, na strane druhej – „*základom všetkého je u mňa dobrota, celkom obyčajná, bez „postranných úmyslov*“. Alebo: „*Moja duša je vytvorená zo špiny, nežnosti a smútku... Dvaja anjeli sedia na mojich pleciach: anjel smiechu i anjel slz. Ich večné preriekanie – môj život... Navonok som všestranný. Ale vo vnútri (ako subjekt) som celkom nehybný; „netotožný“.* Akási „*príslovka*“. Absolutizácia a nihilizácia subjektu vytvárajú u Rozanova špecifickú hodnotu – akú? S kým alebo s čím porovnať túto dobovú (alebo večnú) úprimnosť a neporovnateľnosť? S ktorými jeho vrstovníkmi by sme si pomohli, keby sme chceli zaradiť do doby také jeho freudistické názory („*Spätosť pohlavia s Bohom je tesnejšia, ako spätosť rozumu s Bohom, a dokonca aj ako spätosť vedomia s Bohom*“), keď Freud a freudizmus ešte neexistovali?

Úprimnosť k sebe je predpokladom úprimnosti voči iným. Čo výnimočne úprimné a nové priniesla pre poznanie literatúry Rozanovova úprimnosť? Ruskú literatúru vnímal ako „*po-mocníčku vlády*“ (18. storočie – satiry – Fonvizin, Lomonosov, Sumarokov a ďalší), *ako odraz statkárskej reality* (19. storočie – Uspenskij, Ščedrin, Michajlovskij, Bakunin a ďalší) – nič uni-

verzálne a nadčasové. V 19. storočí si vážil Puškina, Lermontova, Dostojevského, Nekrasova a Solovjova, s výhradami Tolstého (verš Nekrasova – „*Dom, to nie je teliežka u strýka Jakova – je ľudovejší, ako všetko, čo napísal Tolstoj*“, ktorý „*vlastne prežil hlboko odporný život*“. Nič nové nepriniesla ani moderna. V článku **Dekadenti** (1904) odmietol Nietzscheho, nechápal Sologuba, kritizoval dokonca „manifest zrady“ (Lenin), zborník Vechi – Mílniky, 1909 („*z autorov Mílnikov iba dvaja – Heršenzon a Bulgakov – ma nesklamali*“). Ako egocentrický typ mysliteľa a autora, rozchádzal sa s dobovými hodnotami a hodnoteniami, odmietal cirkevníkov, ale velebil Boha, Boha svojho ja. Stal sa napríklad členom Nábožensko-filozofickej spoločnosti, lenže prekračoval jej závery (písal do všetkých časopisov a novín, do pravých i ľavých, do náboženských a ateistických, ktoré podpísal 47 pseudonymami), preto ho na podnet Merežkovského vylúčili zo spoločnosti a bývalý saratovský biskup Hermogen podal naňho žalobu, žiadal jeho cirkevnú exkomunikáciu („*Tento chuligánsky nihilista kresťanstva, tento zjavný neznaboh, ktorý opakuje vo svojich počinoch, názoroch a v celej svojej orientácii Nestorija, Arija, Leva Tolstého atď., ktorých postihla anátéma (vylúčenie z cirkvi – AČ) zostáva naďalej pravoslávny...*“) Ako do výstredného asociála a racionalistu sa doňho obul politik Trockij. Bodaj by sa neobul, keď prečítal slová aj o svojej politike („*S vrzgotom, škripotom, piskotom sa spúšťa nad Ruskými Dejinami železná opona. – Predstavenie sa skončilo. Obecenstvo sa zodvihlo. – Je čas obliekať kožuchy a vrátiť sa domov. Obzreli sa. Niet ani kožuchov, ani domovov*“). Iba M. Bachtin, ktorý práve koncipoval svoju prózu o Dostojevskom (idey karnevalizácie a dialogického slova a polyfonického románu), nabádal – „*Čítajte Rozanova*“. Len veľmi málo súčasníkov dokázalo priaznivo hodnotiť literárne dielo V. Rozanova (napríklad: Strachov, Leontiev, čiastočne Gippiusová, Gorkij, Percov, Kolkov), väčšina ho negovala a odmietala.

Rozanovova extravagantnosť, egocentrickosť a kozmizmus, originalita a subjektivita, jeho status mysliteľa na pomedzí dvoch epoch nenašli pochopenie v čase svojho vzniku (...nikto

nejde za mnou, nemám svoju „školu“), napriek tomu, že znamenali veľký prínos pre vedecké ponímanie reality, človeka a literatúry na úrovni ich neopakovateľných ontologických mikroúrovniach. V súlade s odhalením elementárnych častíc vo fyzike (kvarkov, fraktálov, stôp v jadre atómu) a genetike (odhalenie génov, DNK, RNK) atď. Rozanove odhalenie „teraz“ ako biologicko-duchovného bodu na nekonečnej biologicko-duchovnej špirále života znamenalo zásadný prínos nielen pre vedeckú i esteticko-umeleckú a duchovnú antropológiu, ale aj pre antropologickú sociológiu, politológiu, filozofiu a možnože aj pre rôzne náboženské a duchovné hľadanie doby. Bol to začiatok kvantovej (a nie odrazovej) teórie slova (pozri Planckovu kvantovú teóriu svetla), ktorá žiadala oslobodiť, resp. vzkriesiť slovo ako cestovný Pas („ako pas bez človeka alebo pas mŕtvoly“). Slová, ktoré vznikli ako dvojčiatka, resp. podnet a ozvena slova „teraz“, sa vyvetrali, stratili dušu a teraz sa prehadzujú z úst do úst, z hlavy do hlavy. Preto ich treba vzkriesiť. Nesiahajú korene ruskej formálnej školy, Šklovského teória „vzkrieseného slova“ (samovitogo slova), Chlebnikovove experimenty „so samovitým slovom“ k týmto znepokojujúcim podnetom a inšpiračným koreňom? Lenže u Šklovského sa takéto slová hojdajú na hojdačke „automatizácie – deautomatizácie“, zatiaľ čo u Rozanova smerujú „k vzkrieseniu života uprostred rôznych skamenelín“ (P. Palijevskij).

Čítanie Rozanova je veľkým potešením, ale vysvetľovanie Rozanova (interpretácia jeho ontologických a esenciálnych neologizmov a novotvarov v neopakovateľných slovách) patrí k nebezpečným ponáraniam sa na samé dno ľudského, prírodného a kozmického oceánu. Lenže nebezpečenstvá priťahujú. Iba ten vie pochopiť radosť života, kto sa dotkol smrti, vraví Dostojevskij. Iba ten pochopí zmysel života v jeho nezmysloch, resp. nezmysel v jeho zmysle, kto sa vydá na cestu ich začiatkov, tak ako to robil Rozanov. Na dne vlastnej duše i duše (citu, rozumu a vôle) autorov ruskej a svetovej literatúry (stúpenci intertextuality nájdú u Rozanova rajskú záhradu plodov – Pytagora a Sokrata, Gutenberga a Leonarda da Vinciho, Nietszche-

ho a Schopenhauera, *Talmud* a *Bibliu* a stoviek ruských autorov a osobností duchovného života). V novotách a novotvaroch života a literatúry čitateľa Rozanovových textov nájdú seba tak, ako sa možnože nenašli nikdy doteraz. Pretože všetko to nové, „*nové slová, nové v spoločnosti a literatúre, vyjadruje ako schody – obrovské prehĺbenie človeka*“, ktorý kráčaľ, kráča a bude naďalej kráčať po schodoch poznania k „začiatkom a koncom“, ktoré nepoznáme, ale poznať chceme, ba musíme.

Takto vnímam (alebo zastieram?) pravdu pravdúcu v Rozanovových textoch ***Osamotené a Pominuteľné***.

Andrej Červenák

SOLITÉRY

Polnocou uháňa vietor a unáša lístie... A tak aj život v hybkom toku času vyludzuje v našej duši výkriky, vzdychy, zárodky myšlienok a pocitov... Tie sú potom iba útržkami zvukov a vyznačujú sa tým, že „vyšli“ priamo z duše, živelne, bezcieľne, mimovoľne – bez zásahu zvonka... Je to jednoduché – „duša žije“..., teda vlastne „žila“ a „povzdychla si“... Už oddávna som v tých „nechcených hlasoch“ bohvie prečo nachádzal potešenie. Prechádzajú cez nás pritom neustále, lenže ich nestačíme zaznamenať (nebol po ruke papier) – takže zanikajú. No neskôr si ich už nie sme schopní vybaviť. Napriek tomu som niečo sem-tam stačil zapísať a zapísaného stále pribúdalo. Tak som sa rozhodol tie spadnuté lístky pozbierať.

Prečo? Pre koho?

No predsa – pre seba. Ach, čitateľ môj dobrý, už dávno nepíšem „pre čitateľa“, píšem preto, lebo sa mi to *páči*. A „bez čitateľa“ aj vydávam... Lebo sa mi to tak páči. A nebudem ani plakať, ani sa hnevať, keď čitateľ moju knihu, ktorú kúpil omylom, hodí do koša (ale výhodnejšie je ani ju nerozrezávať, len do nej sem-tam nazrieť a potom ju predať za polovičnú cenu do antikvariátu).

Nuž, nijaké okolky s tebou, čitateľ, nerobím, a tak ani ty nemusíš so mnou:

- Do čerta...
- Do čerta!

A au revoir, dovidenia na onom svete. S čitateľom sa nudím väčšmi ako sám so sebou. Iba otvorí chlebaňa a čaká, čo sa mu do nej naservíruje. V tom okamihu sa podobá somárovi, ktorý sa hotuje zahíkať. Nie je to práve najkrajší pohľad... Ale Boh s ním... Píšem pre akýchsi „neznámych priateľov“, ale vlastne možno „pre nikoho“...

Keď ku mne kedysi chodievali dekadenti – a ja som ich okolo jednej po polnoci vyprevádzal k dverám, chudákov neplodných, nechával som si vždy až na koniec dobrého Viktora Petroviča Protejkinského (fantazírujúceho kantora), aby som mu medzi dverami niečo ukázal...

Človek má dve nohy – keď si ale vyzuje povedzme päť ľudí galoše, vyzerá to, že ich je veľmi veľa. Medzi dvojkridlovými dverami stával taký rad galoší, až som sa nad tým sám čudoval. Človek by sa skoro nedorátať. A spolu s Protejkinským sme sa váľali od smiechu:

- Koľko veľa!..
- Koľko veľa!..

Vždy som si hrdo myslel, že: „*Civis romanus sum**.“ Za stôl so mnou si sadá desať ľudí, keď zarátavam aj slúžku. Všetkých živí moja práca. Všetci si pod krídlami mojej práce našli svoje miesto na slnku. A vôbec, *civis rossicus*, to nie je nijaký Gercen, ale Rozanov.

Gercen žil iba ak pre „svoje potešenie“...

Voči Protejkinskému som sa kedysi dávno veľmi previnil a dodnes si to vyčítam. On sa ku mne správal vždy absolútne

* *Civis Romanus sum* – som rímsky občan, *Civis Rossicus sum* – som ruský občan.

bezchybne, lenže ja som raz po ňom hodil – z nadmernej únavy – hrubým, posmešným slovom. Povedal som o ňom, že „nikdy nevie, kedy má prestať“ (spôsob reči), bol som unavený a nemal som silu dopočúvať ho... Pritom som túto hrubosť vyslovil za jeho chrbtom, keď už za sebou zatvoril dvere.

* * *

Naše myšlienky prichádzajú z neznáma a do neznáma aj odchádzajú.

Najhoršie je, že človek si sadne, aby *čosi* napísal: sadne si, no napíše niečo *celkom iné*.

Medzi „chcem si sadnúť“ a „sadol som si“ prešla minútka. *Odkiaľ* sa ale vo mne vzali tie *druhé myšlienky* – namiesto tých, ktoré mi vírili hlavou, kým som križoval izbu a dokonca si už *sadal, aby som si práve tie* zapísal...

* * *

Len čo sa M. uvelebil na hromade korektúr, rukopisov a „listov redakcii“, zaspal:

*I snilo sa jej údolie Dagestanu:
S olovom v hrudi mŕtvy ležal...*

Sen nášho redaktora je menej trúchlivý: sníva o nôžkach fešnej herečky V-skej, ktorá na všetky jeho lúbostné návrhy odpovedá:

*Veď iný je už mužom mojím
A ja ho nikdy nezradím.*

V jeho sne sa všetko krúti okolo otázky, ako zlomiť „Tatianinu vernosť“, na ktorú nemajú ani redaktori, aviatici, morskí

vlci, ani iní muži, ktorí takisto nebehajú po tomto svete len tak „naverímboha“?

Otváram dvere do inej pracovne... Je zariadená naozaj prepychovo; patrí zrejme generálovi M. V kresle potiahnutom nádhernou tmavou kožou sedí Borja. Bez saka, len vo veste a s kravatou. Znoj sa z neho len tak leje... Spomína, ako spievala „Varia Paninová“ a ako tancovala Anuška. Pred ním leží dlhý pás stĺpcovej korektúry.

– Ty Borja, čo to čítaš?

– Listáreň redakcie.

– A čo nad tým mudruješ? Všetko im to „odobri“ – a basta fidi.

Nemôžem. Nevojde sa to do čísla.

– Tak sa na celú listáreň vykašli.

.
– Ani to sa nedá. Čitatelia by sa srdili.

– Tvrdý je redaktorský chlebiček. Ibaže s kým si teraz vyrazím ja?..

(v našej redakcii)

* * *

Ako by ten prekliaty Gutenberg oblízal medeným jazykom všetkých spisovateľov a oni teraz „v tlači“ vybledli, stratili tvár, charakter. Moje „Ja“ spočíva iba v rukopisoch, rovnako ako „Ja“ každého iného spisovateľa. Zrejme preto mám poverčivý strach z trhania listov, zošitov (aj školských), rukopisov – takže nič netrhám; uchovávam všetky listy spolužiakov z gymnázia do posledného; keď halda papiera príliš narastie, s ľútosťou trhám aspoň tie svoje – ale robím to s bolesťou a iba občas.

(vagón)

Myslím si, že noviny zakapú rovnako ako „večné vojny“ stredoveku, „turnyre“^{*} ženských sukni atď. Zatiaľ im nahráva „všeobecné vzdelanie“, ktoré chcú zaviesť dokonca ako „povinné“. Taký jediniec s „povinným vzdelaním“ si potom so záujmom prečíta niečo „zo Španielska“.

Začne to myslím tým, že sa bude od novín *odvykať*... Neskôr skrátka bude čítanie novín pokladané za neslušné a malodušné („*parva anima*“^{**}).

– Čím žijete? – Nuž tým, čo vraví *Hlas pravdy* (vymysleli si ho predsa)... alebo „Definitívna pravda“ (tú si vymyslia zajtra). Pýtajúci sa bude usmievať, no a práve toto *usmievanie* pozvoľna odprace noviny zo sveta.

Keď už niečo čítať, tak podľa mňa jedine *Zvon* – pod týmto gercenovským titulom si ho zaumienil vydávať Vasilij Michajlovič ako svoj tlačový orgán.

Tento Vasilij Michajlovič je teda originál. Doma (počul som) to má zariadené tak, že keď sa deti vrátia zo školy a opýtajú sa: „Kde je ocko?“, nesmie im sluha odpovedať: „Pán nie je doma“, ale: „Generál nie je doma“. Teda poviem vám, že ak si na to niekto spomenie hoci pri poslednom súde, nezdrží sa smiechu.

Mal som ho bohvie prečo vždy rád. Ochraňoval som ho pred Levom Tolstým. A najviac ma na ňom fascinovala jeho prostota – jedná so *všetkými* *proste*, nenaparuje sa, nepozná pýchu a nechýba mu nijaká „kresťanská cnosť“.

V hlave mu vrta jediný, zdá sa neriešiteľný problém: aká pozemská hodnosť patrí anjelom? Nedokáže si predstaviť jedinú bytosť bez šarže. Už Pytagoras vravieval: „Všetko má *svoje číslo*.“ U V. M. – „svoju šaržu“, hodnosť, svoje miesto v hierarchii.

* Sukňa vpredu sploštená, vzadu bohato nariasená, ktorej predchodcom bola rozširujúca sa krinolína.

** (lat.) malá duša.